

Tiskarstvo in umetnost.

Niso še tako daleč časi, ko so se tiskarji s ponosom imenovali umetnike in ko si je tiskarstvo močno nadevalo naziv črna umetnost. Danes se smatra tiskarstvo za industrijo, in tiskarja za rokodelca in če kdo še rabi ime črna umetnost, ga postavi med narekovaje, kar znači, da misli ironično ali pa, da sam dvomi o vrednosti tega naziva. Kljub temu, da vsakdo občuti velikansko razliko med mnenjem nekdanj in sedaj, nihče ne poskuša razvozljati, katero teh mnenj je pravilno.

Razsoditi kako delo, ali je umetniško ali ne, je težko. Istotako je težko razsoditi, kdo je umetnik in kdo ne. To velja za posamezni izdelek ali za posameznika, lažje je pa izreči tako sodbo o stroki kot celoti. Jasno je n. pr., da je slikarstvo umetnost, ni pa še s tem rečeno, da je vse naslikano umetniško; iz tega sledi, da tudi vsak slikar ni še umetnik. Dalje tudi ni vsak igralec že umetnik, vključ temu, da je igralstvo kot tako, umetnost. To vse pa za tiskarstvo ne velja.

Tiskarstvo v celoti nikakor ni umetnost; noben izdelek poklicnega tiskarja ni umetniški in noben poklicni tiskar — vsaj danes — ni umetnik.

Nobena umetnost ne sloni na določenih pravilih, vendar velja za vsak umetniški izdelek predpogoj: popolna individualnost. Umetnik mora biti v svojih zamislekih neograničeno samosvoj, da more ustvarjati individualna dela in le taki izdelki so lahko umetniški.

Že ta predpogoj tiskarstvu manjka. Tiskarstvo kot industrija je popolnoma odvisna od želj in volje naročnikov, in s tem je tudi tiskarju dodeljena vloga nesamostojne figure. Navadno nima tiskar

1

niti prilike podati inicijativne misli. Izišlo delo, če bi tudi bilo samo na sebi umetniško, največkrat ni individualno delo posameznega tiskarja, marveč je stvaritelj več in med temi je tiskar le orodje v uresničenje naročnikovega zamisleka. Če se pa katerikoli pusti tiskarju malo več svobode, ni te toliko, da bi se moglo govoriti o samostojni izvršitvi in dovršitvi izdelka. Da stvaritelj takih izdelkov ni umetnik, je gotovo, ker mu manjka glavnega predpogoja — individualnosti.

Dogodi se redko, da se pusti tiskarju svoboda v zamisleku in popolna svoboda dovršitve. V takih slučajih bi bilo, zbog individualnosti, udejstvovanje tiskarja kot umetnika možno, nastane pa vprašanje, če je ta individualni izdelek umetniški.

Ni še vse, kar je lepo umetniško. Včasih se je občudovala lepota barv, dobro zadeti naravni posnetki, originalne simetrične grupacije, pravilne in naravne linije kipov i. t. d. Z ozirom na te lastnosti se je včasih proglašalo take izdelke za umetniške, ki bi danes nikakor ne dosegli tega počaščenja. Danes, ko prevladuje v umetnosti ekspresionizem in se vedno bolj uveljavlja futurizem, so take zmote nemogoče. Danes, ko se vrača umetnost v členstvo proletarsko naravne verige duševne kulture, ni edino merodajno, če odgovarja barva barvi, če so linije pravilne in naravne, in če je izdelek v celoti lep. Vsa ta, do sedaj upoštevana navidezna lepota, izgubljena dosledno tal in je postala danes že docela postranska stvar: vseeno je, kakšno lice ima izdelek, samo da ima — dušo. — Marsikdo je pred sliko tkzv. modernega slikarja-umetnika zmajal z glavo. Čisto umevno. Lepoto lica lahko razume in občuduje vsakdo, saj jo gledajo oči, ali, iz umotvora, ki navidez mogoče niti lep ni, pciskati potom oči, ki naj bodo samo sredstvo, užitek duši in ga duševno razobličiti v doživetje umetnika-stvaritelja, ni vsakomur mogoče. Buržuazna laži-kultura je ljudstvu docela zameglila dovtornost za pravo lepoto in je tudi njegovo razumevanje preobrazila po svoje. Zato čista umetnost še doglede ne bo popolnoma ljudska, četudi sistematično pronica globlje in globlje v njene plasti. Končno bo gotovo zmagala prava umetnost in ta umetnost ni umetnost, ki boža oči, ampak ona, ki navdušuje, dviga in drami duše. Izdelek v zadnjem smislu se imenuje umotvor, v prvem smislu ga lahko imenujemo rokotvor.

Ali se more katerikoli tiskarski izdelek prištevati k pravi, resnični umetnosti? Ne. Črka stoji paradno pri črki, teži ene grupacije odgovarja teža druge, prostornini enega presledka sledi milimetersko enaka druga prostornina, barva odgovarja barvi itd.

2

Vse tako zbirarsko enakomerno in reklamsko našešarjeno, da je najneznatneje na široko odprto pogledu, da je iskati nemogoče, vzbuditi fantastično duševno doživetje nemogoče. Božanju zgolj očesa se ob ponavljanem pregledovanju dosledno upre dovtorna in po lepoti koprneča duša. Po prvih trenutkih mogočega priznanja, postane izdelek malovreden, plehek, prazen in zastarel, kar se ne more dogoditi pravemu umetniškemu umotvoru, ki ima trajno vrednost. Z vsakim tiskarskim izdelkom je isto, kot s sliko kričevih barv, ki jo samo enkrat z zanimanjem pogledaš in nikdar več ti ne povleče poželjivega pogleda. Vse drugo je s sliko polno niansiranih skritih lepote, ki se ponovno in ponovno razcvetajo v vseh kotih in kotičkih, dihaljo na vseh barvah in potezah in se dnevno prenovljene vsakokrat razžive v gledalčevi duši. Rad bi poznal človeka s tako bujno fantazijo, da bi ob pogledu na sedanje tiskarske izdelke doživel v svoji duši slikajočo predstavo tega, kar hoče izdelek povedati, ali da bi vsaj mogel zaslutiti trohico misli in načrta tvoritelja ob ustvarjanju. Če bi pa hotel ob tiskarskem izdelku siloma razobličiti predstavo v duši, bi zasanjal o vsem drugem preje, nego o tem, kar mu hoče izdelek povedati.*

Tiskarstvo je stvar okusa, kot je n. pr. kamnoseštvo, mizarstvo; pravzaprav vsako rokodelstvo. Tiskarju ni treba, da bi bil umetniško navdahnjen talent, popolnoma zadosti je, če ima zdrav okus. Vsa ta razmotrivanja so mišljena na stroko, ki danes pravzaprav reprezentira tiskarstvo. Nekoliko drugače je s kamenotiskom, cinkopisom itd.

Edino v teh panogah bi se dalo govoriti o umetniškem delu in umetnikih, ali izdelki sami tudi tukaj niso umetniški. — Kakor slikarju je kameno- in cinkopisarju prosta vsaka poteza, mogoč vsak fantastičen polet umetniško čuteče duše. To ustvarjanje samo je umetniško. Vendar si niti grafiki v teh panogah — vsaj danes — ne morejo lastiti naziva umetnik. Ti poklicni grafiki kopirajo in reproducirajo danes dosledno samo osnutke in dela umetnikov, ki niso tiskarji, torej se vsaj dotlej ne morejo sami nazivati umetnike, dokler so zgolj orodje v smotre pravemu umetniku. Vključ temu pa tudi ti izdelki sami kot taki, niso umetniški. Umetnost je izdelovanje

* Ob pogledu na lepake za dobrodelno veselico »Dobrodelnega društva tiskarjev na Kranjskem« se mi je siloma vrivala predstava polna noro vrtečih se mask v najkričevih barvah, to je predpustni maškarni ples, ne pa veselica dobrodelnega društva.

3

na kamenu — seveda, če je samostojno — sam izdelek, s katerim potem dotičnik pred občinstvom reprezentira, pa je le mehaničen odtis njegovega fakičnega umotvora.

Iz razmotrivanj o zadnjih panogah tiskarske obrti je razvidno, da bi se te še dalo izkoristiti za umetniško udejstvovanje tiskarjev. Žalostno dejstvo je, da se je tudi tu izpodrinilo fakičnega delavca in se ga hlapčevsko izrabilo za širjenje lažikulturene umetnosti. Ali nima proletarski grafični delavec tudi duše, ki bi vodila delavske roke v ustvarjanje in širjenje umetnosti trpinov, ki bi svetu obličila umotvore, vznikle iz solz potovanja na Golgoto, iz znoja, prelitega pod križem modernega Krista-proletarca? Koliko potez trpljenja, koliko nežnih src, povaljanih v blatu, okajenih, opljuvanih; koliko duš, okradenih vseh čednosti in lepote, ubitih v koruptno umazani sebičnosti in izkoriščavanju, koliko prostih sinov solca, ukletih v objem večne teme sajastih rovov, bi lahko razgalila svetu naša proletarska roka! Pokazovala bi sotrpinom ono jeklenotrdno meglo, zaslanjajočo še danes našo veličastno zarjo končnega, nepreklicnega vstajenja; v mozeg bi pretresavala vse one, ki si na trnjevo-bodečih žuljih mehko postiljajo, na sklonjenih tilnikih ravnaajo nasladno življenje. — — — Dvignimo se mi in vi, da molče raznesemo med novodobno rajo tihokričeče besede, nemogovoreče umotvore o »VSTAJENJU«!

Dragotin Kosem.